

Àngel de la guarda**Text: JAUME FÀBREGA COLOM**

Hermann von Kaulbach

c. 1880

Estampa cromolitogràfica sobre paper

88 × 64 cm

Museu d'Art de Girona Núm. reg. 134.834

Fons d'Art Diputació de Girona

Els àngels constitueixen una de les iconografies més recurrents del món cristià. No sols es tracten individualment — Sant Miquel, Sant Gabriel, l'Àngel de la Guarda, etc. —, sinó també com a part d'escenes religioses, tant de tipus bíblic com relatives al Nou Testament (Anunciació, etc.). Generalment són representats de forma femenina i amb ales, si bé hi ha algunes excepcions. Els àngels apareixen en els diversos períodes artístics, des de l'art cristià primitiu fins al romànic i el gòtic, del Renaixement al barroc, passant per l'art modern. Els àngels són éssers espirituals que, segons diverses tradicions religioses, actuen com a missatgers o servents de Déu. Sovint se'ls associa amb la protecció, la guia i la transmissió de missatges divins als humans.

En el cristianisme, el judaisme i l'islam, els àngels són presents com a criatures creades per Déu abans de la humanitat. Alguns àngels tenen noms i funcions específiques, com l'arcàngel Miquel (guerrer i protector) o Gabriel (missatger de Déu). En l'art i la cultura popular, els àngels solen ser representats com a éssers amb ales, hàbits o túniques blanques i una presència serena, encara que en els textos sagrats poden aparèixer amb formes més imponents i misterioses, fins arribar als àngels caiguts o dimonis.

La representació d'aquestes figures ha estat constant al llarg de la història de l'art religiós, fins a arribar al segle XIX i mitjan segle XX, època a la qual pertany aquesta imatge. Representa, sens dubte, l'àngel de la guarda. Amb el seu braç dret sosté i protegeix un nen, i amb l'esquerra sembla apartar-lo dels perills del món, representat per un fons fosc i difús.

La tècnica emprada és la cromolitografia (que consisteix a utilitzar pedres calcàries sobre les quals es dibuixa directament. És un tipus de litografia mitjançant el qual s'imprimeix amb una pedra per a cada color). Aquesta tècnica es va començar a desenvolupar el 1837 a partir de la tècnica de la litografia, utilitzada des de 1796-1798 per Aloys Senefelder. La cromolitografia, litografia en colors, la va definir i utilitzar l'impressor francès Godofrey Engelmann.

La tècnica es basa a dibuixar figures amb un llapis gras especial sobre una matriu de pedra. Són unes pedres rares, que es troben en pocs llocs. Després d'haver tractat la superfície de la làmina litogràfica amb una solució àcida, cal humitejar-la i aleshores la matriu s'entinta fent servir un rodet de cuir o de goma. La tinta, a causa del greix, s'adhereix només en les línies dibuixades amb el llapis greixós i és rebutjada per la superfície humida de la pedra. En el següent pas de la impressió, només la tinta que s'ha adherit al patró s'imprimeix en el full de paper. Per a cada color diferent cal una matriu pròpia i, per tant, és una tècnica complexa. Gràcies a la cromolitografia es poden fer servir molts colors, amb més rapidesa, amb més matisos, amb tons molt brillants i en grans formats. Va de pocs centímetres (estampes) al metre, aproximadament.

Àngel de la guarda (detall), c. 1880. Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 134.834. Fons d'Art de la Diputació de Girona.

Àngel de la guarda (detall de la signatura), c. 1880. Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 134.834. Fons d'Art de la Diputació de Girona.

La producció de cromolitografies, veritable indústria de masses, es concentrava bàsicament a Alemanya. Hi destaquen dibuixants com R. Tesar o F. Leiber, que signaven els seus treballs. L'auge d'aquesta tècnica té lloc, aproximadament, entre 1880 i 1914. Una de les darreres edicions conegudes data del 1938. Als Països Catalans es produeixen també cromolitografies a Barcelona i València.

Aquesta tècnica va ser utilitzada per l'església catòlica per difondre imatges religioses —sants, àngels, escenes bíbliques i del Nou Testament, etc.— arreu de la cristiandat, tant per a consum domèstic com per als centres de culte. Se'n trobaven en tots els països amb presència de la religió cristiana, d'Espanya als Països Catalans, de Portugal a França. També es van difondre a Amèrica Llatina, és a dir, cobriren tot el món catòlic. Feien, en certa manera, la funció dels antics murals i

retauls romànics o gòtics, destinats a evangelitzar un públic il·letrat. Ho vaig poder comprovar durant uns anys, ja que vaig recórrer tots aquests països i d'altres a la recerca de cromolitografies, destinades a fer-ne un estudi per a l'exposició que vam organitzar el grup d'acció artística Tint-2 de Banyoles. La mostra, que formava part d'un cicle de quatre manifestacions, es titulava *Cromolitografia religiosa. La dolça imatge del culte domèstic* i va tenir lloc del 2 de març al 13 d'abril del 1975. L'exposició s'havia d'inaugurar el 29 de desembre del 1974, però diverses pressions de les «forces vives» locals i, fins i tot, del bisbe ho van impedir. De fet, aquesta autoritat eclesiàstica de la diòcesi em va obligar a presentar-me davant seu i va censurar un estudi sobre els sants, basat exclusivament en textos escrits per ells o pels seus hagiògrafs. Les autoritats trobaven especialment suspectes els textos dels místics, en molts casos carregats d'erotisme.

Actualment la cromolitografia ha estat substituïda per l'òfset i altres tècniques, però continua essent emprada pels artistes per produir obra gràfica. Els temes representats a les cromolitografies són els generals del dogma catòlic, ja que estaven subjectes a la censura i permís del Vaticà. Hi apareix Jesucrist, en les seves diverses formes —crucificat, en episodis de la seva vida i infància, en episodis del viacrucis, en forma de Bon Pastor o Sagrat Cor, el Sant Sopar, entre d'altres—, representació que al segle XIX va tenir un èxit enorme. També hi apareixia la mare de Déu, tant en episodis biogràfics assenyalats per l'Evangeli —l'Anunciació, el naixement de Jesús, la seva infància, etc.— i les diverses advocacions (Mare de Déu de Fàtima, de Llorda, del Roser, Divina Pastora, etc.). S'hi representen també al·legories o escenes dels sacraments. Ara bé, els àngels i els sants són el terreny privilegiat d'aquestes obres, una mena de pop art *avant la lettre* que entrava pels ulls. Les fonts hagiogràfiques eren la llegenda daurada i la Flos Sanctorum, entre d'altres. Tots es distingien per característiques fisonòmiques, com la barba, la vestimenta (túniques, etc.) i els seus atributs, alguns del martiri (bàcul, tiara, claus, graella, roda, etc.) a fi de fer-los fàcilment interpretables per part dels fidels.